

“Âşık Yunus”un Kâşifi: Rıza Tevfik Bölükbaşı

◆Mustafa Özçelik

Taşkın Bir Ruh

Rıza Tevfik, Yunus Emre konusuna Köprülü ile aynı yıllarda eğilen bir isimdir. Dolayısıyla verdiği bilgiler her ne kadar çok sağlıklı olmasa da Yunus Emre diye birinden söz etmesi, hakkında iki uzun makale neşretmesi o dönemin şartları içinde son derece önemlidir. Dahası, onun mezarının peşine düşmüş, Bursa'ya gitmiş ve Yunus Emre hakkında bir de şiir yazarak onunla kendi arasında “kalbî bir bağ” kurmaya da çalışmıştır. Hatta şiiri itibarıyla bu metinlerin gerek teması gerekse biçimi yönünden Yunus'tan çokça beslenmiş, böylece Yunus Emre yolunda şiirler söyleyenlerin arasına o da katılmıştır.

Rıza Tevfik'in Yunus'la ilgili makale neşrine ise Köprülü'nün 1913 yılında Yunus'la ilgili yazdığı bir makale sebep olmuş gibi görünmektedir. Buna göre, Rıza Tevfik, bütün bu özel ve genel sebeplerin bir sonucu olarak Köprülü'nün ikinci yazısından bir hafta sonra Büyük Duygu mecmuasında Yunus Hakkında Biraz Daha Tafsilat makalesini neşreder. Bu yazı, Köprülü'nün yazısı münasebetiyle yazıldığı için ona ithaf edilmiştir. Ve onun “gayet müfit” olan yazısını tamamlayıcı kendi ifadesiyle “tekmile edici” bir mahiyet taşımaktadır.

Rıza Tevfik'in konuyla ilgili bir diğer yazısı ise Yunus Emre'yi Ziyaret başlığı taşır. Bu yazıda da hem Yunus Emre ile ilgili duygularına hem de onun fikriyatına ilişkin değerlendirmelere yer vermiştir. Bu iki yazı Yunus'un düşüncelerine, mensubu olduğu sûfî telakkilere ve hayatına açıklık getirmeye çalışan metinlerdir. Fakat bu yazılarda söylenenlere geçmeden önce Rıza Tevfik'in kendisinden, sonra da Yunus'la buluşmasından söz etmek uygun olacaktır.

Kültür hayatımızda şair, felsefeci ve devlet adamı olarak bilinen Rıza Tevfik, 1868 yılında bugün Bulgaristan toprakları içinde bulunan fakat o zamanlar Edirne'ye bağlı olan Cısr-i Mustafapaşa kasabasında doğdu. İlköğrenimini İstanbul'da bir Musevi okulunda yaptı. Rüştüyeyi babasının kaymakam olduğu Gelibolu'da bitirdi. 1890'da girdiği Tıbbiyede taşkın mizacı yüzünden barınamadı, hapse atıldı. Orada mahkûmları isyana teşvik etti. Birkaç defa hapse girip çıktı. Ancak, 1899'da okulu bitirip doktor olabildi. Çeşitli devlet görevlerinde bulundu. Müderrislik ve son Osmanlı kabinesinde Maarif Bakanlığı yaptı. Millî Mücadele yıllarındaki

muhafız tutumu nedeniyle 1922'de sürgüne gönderildi. Ancak daha sonra çıkan bir af üzerine Türkiye'ye döndü. 30 Aralık 1949'da İstanbul'da vefat etti. Kabri Zincirlikuyu Asrî Mezarlığındadır.

Felsefeden Tasavvufa...

Felsefeciliği yüzünden “Filozof ” lakabıyla da tanınan Rıza Tevfik, felsefe ve tenkit alanlarında eserler verdi. Ömer Hayyam ve Tevfik Fikret üzerine incelemeler yaptı. Ayrıca çocukluk yıllarından itibaren şiirler de yazdı. İlk ürünleri Servet-i Fünûn etkisi taşıyor olmakla birlikte bu etkiden çabuk kurtuldu ve 1905'ten sonra Mehmet Emin Yurdakul'un öncülüğünü yaptığı akımın ilkelerini benimseyerek hece vezniyle ve sade dille yazılmış şiirlere yöneldi ve bunları daha sonra Serab-ı Ömrüm ismiyle kitaplaştırdı. Şiirlerinde Halk ve Tekke edebiyatından çokça yararlandı. Yunus Emre'den Dertli'ye kadar pek çok halk ve tekke şairi onun beslediği isimlerdir. Dolayısıyla onun Yunus'la buluşması da öncelikle bu münasebetle olmuştur. Yani o Köprülü'den önce Yunus'u en azından ilahileriyle biliyor ve seviyor olmalıdır ki onun Yunus'la ilgili yazısına cevap verme ihtiyacı duymuş olsun.

Yine, onun Bektaşî tekkesine mensubiyeti de bu ilgiyi canlandıran başka bir sebep olarak görülebilir. Rıza Tevfik'in halk ve tekke edebiyatıyla ilgisi, bu gelenekten kendi şiiri için yararlanmakla sınırlı kalmamış Tekke ve Halk edebiyatı üzerine incelemeler de kaleme almıştır. İşte bu makalelerde, Yunus Emre de üzerinde durulan bu şahsiyetler arasındadır.

Yunus'u Ziyaret

Rıza Tevfik, bu makalelerinde, Yunus Emre'nin kabrini ziyaretini anlatmakta ve bu bağlamda onun hayatı, tasavvufi telakkileri konusunda da bilgiler vermektedir. Bursa'ya gelişi, bir ilmî araştırma merakından ötede bir yeredir. Bu yüzden söze:

“Bursa'ya girer girmez her şeyden ve herkesten evvel görmek istediğim Yunus Emre idi. O koca Türkmen şair-i sûfisini nice zamandan beri özlemiştim.” cümleleriyle başlar. Burada Rıza Tevfik'in sözünü ettiği Yunus'un, Sarıköylü “Bizim Yunus” olmadığını da belirtmek gerekiyor. Çünkü o da Yunus'u Sakarya nehri kıyısında Tapduk Emre'nin müridi kabul etmekle birlikte mezarının Bursada olduğuna inananlardandır. Bu ziyaretin gerisini de ondan dinleyelim: “Emir Sultan camiine varmadan

sağa sapınca bir küçük sokağa girersiniz ve hemen bir ufak meydancığa gelirsiniz ki, orası Kara Abdürrezzak Mahallesi'dir. O meydancık ve sağ tarafta bir viran hâne var; o evin bahçesini kısmen gösterecek surette duvarda bir de ufak pencere var ki demir parmaklıkla mücehhezdir. İşte o avlunun karşı tarafında Koca Yunus Emre arkadaşıyla beraber metfundur." Burada aslında üç kabir bulunmaktadır. Bunlar kitabeden de anlaşılacağı üzere şu üç kişidir ve bu yüzden "üçler makamı" olarak da bilinmektedir: "Evvelki Yûnus Emre, Âşık Yunus ikinci, üçüncü Abdürrezzak uşşak ser-bülendi"

Yunus'un olduğu yerde menkıbe olmaz mı? Rıza Tevfik bundan da söz etmektedir. Menkıbeye ünlü Halvetiye şeyhi Niyazi Mısri, Yunus'a ait olduğu söylenen bu kabrin yanından geçerken bir ara durur ve şöyle der. "Burada Yunus'un kokusunu alıyorum." Derhal araştırma başlar ve üç mezar taşına rastlanır. Bunlar biraz önce adlarını verdiğimiz Yunus Emre, Âşık Yunus ve Abdürrezzak adında üç şahıstır.

Rıza Tevfik'in Yunus'u

Rıza Tevfik, bu bilgilerden sonra Yunus'la ilgili diğer malumatlara geçer. Onun Yunus Emre'si, hayatı hakkında yeterli tafsilatın olmadığı "meçhul" bir şairdir ama şiirleri onun mesleği ve meşrebi hakkında yeterli bilgiyi vermek için kâfidir. Buna göre Yunus "adi manasıyla okumuş bir adam" değildir ama "Bi-hakkın ârifan zümresindedir. Ma'ruf-ı Kerhî, Mevlâna, Mevlâna Camî ve bunlar gibi kibâr-ı sûfiyenin talimatına tamamiyle âgâhtır. Binaenâleyh bir şair-i ilâhî olmak haysiyetiyle hakikaten yüksek bir mertebede görünür."

Rıza Tevfik, Yunus Emre'yi dili itibariyle de önemli görür. Ona göre Yunus Emre "kurucu", bir çığır açmış "öncü" bir şairdir. "Açmış olduğu Türkçe şiir çığırında bütün Türk suarâ-yı sûfiyesi bu koca Türkmen'in cazibesine tutulmuş ve izinden ayrılmamıştır. Türkçe nefes söyleyenler, gerek tavr-ı ifadeyi, gerek tarz-ı tefekkürü Yunus'tan öğrenmişlerdir." Rıza Tevfik, Yunus Emre'nin Türkçeyi mükemmel bir şiir lisanı haline getirdiğinin de farkındadır. "Lisanına gelince, tamamen o zaman konuşulan Türkçenin düzgüncesidir. Yunus, söylemek isteği şeyleri ifade için bu dili kifayetsiz bulmamış, bilakis kaba saba gibi görünen bu lisanın ifade-i mecaziyeye ne derece kabiliyetli olduğunu-hayretbahş bir surette-ispat etmiştir."

Rıza Tevfik, bir felsefeci olması dolayısıyla Yunus'un daha çok felsefi yönüyle de ilgilenir, onu Vahdet-i vücud anlayışını dile getiren şiirlerinden dolayı "Panteist", yahut "Nev-Eflatunî mezhebin-

den bir sûfi";

"Bu tılsımı bağlayan cümle dili söyleyen Yere göğe sığmayan sığmış ol can içinde" şeklindeki coşkulu söyleyişleri itibariyle "Melâmî", "Dört kitabın manası tamamdır bir "elif"te "Bi" dedürmenüz bana ben bu yoldan azarım" gibi mısralarından dolayı "Hurufî", "Bundan içerü haber işit aydalum ey yâr

Hakikatin kâfiri, şer'in evliyasıdır" gibi mısraları sebebiyle "Hint sufizminden itikatça farklı olmayan" bir Yunus Emre'dir.

Yunus Emre Şiiri

Rıza Tevfik'in Yunus'la ilgisi elbette bir bilim adamı ilgisinin ötesindedir. Kendisi aynı zamanda şairidir ve Yunus bu açıdan da onun için önem taşır. Dolayısıyla, diğer tekke ve halk şairleri gibi Yunus da şiiriyle onun gönlünü besleyen önemli bir kaynaktır. İşte bu muhabbet, onu Yunus konusunda şiir yazmaya da yöneltir. Yazdığı çok sayıdaki sûfiyâne şiirler ve özellikle Yunus Emre'ye Armağan başlığı taşıyan şu şiiri bunun en müşahhas delilidir:

Yunus Emre'ye Armağan

Yüce dağlar ardından,
Deniz aşırı geldim.
Evliyalar yurdundan,
Selâm tapşırı geldim.

Ulu bir şara vardım.
Dosta armağanım var.
Erenlerin bağından.
Gülleri devşiru geldim.

Boz-bulanık bir çaydım,
Aşk iline baş urdum.
Çalkalanıp safa buldum,
Süzülüp duru geldim.

Yunus'un toprağına.
Vardım yüzüm sürmeye.
Sildim gönül pasını,
Yanuben aru geldim.

Cûşa geldim çağlarım,
Âşık oldum ağlarım.
Canda coşan esrarı.
Döküp taşuru geldim.

Rıza Tevfik Allah'tan,
Ayrıлма ol dergâhtan.
Ben kurtuldum gûnahtan.
Eğriydim, doğru geldim.

Rıza Tevfik, bu şiiriyle aynı zamanda sonradan örneklerini çokça göreceğimiz Yunus Emre konulu şiirlerin de bir başlatıcısı olmuştur.

Sonuç Yerine

Rıza Tevfik'in Yunus'un düşünce sistemiyle ilgili olarak söyledikleri sonraki araştırmacılar tarafından tashih edilme cihetine gidilmiştir. Çünkü onun bu tespitlerinde ciddi yanlışlıklar vardır. Yunus Vahdet-i vücud anlayışına bağlı bir sûfidir ama bu felsefeyi tümüyle panteizmle ilişkili görmek doğru değildir. "Panteizm vahdet-i vücud (varlık birliği fikri) değil vahdet-i mevcuttur (var olanların birliği). Yani bu âlemde her şeyin Allah olduğu görüşüdür." Başka bir tanımlamayla panteizm bütün varlığı Allah'ta toplama düşüncesidir. Oysa bu anlayışta evrendeki her şey Allah'tandır ama hiç biri onun kendisi yahut parçası değildir. Veya varlıkların toplamına Allah denilemez. Melamilik konusunda da benzer bir yanlışlık söz konusudur. M. Celal Doru'nun da haklı olarak belirttiği gibi "Melamilik kendine mahsus bir tefekkür sistemi ve erkânı vardır. Yunus'a bu vasfın verilmesi bazı şiirlerinin melamet neşe ve neşvesinde olmasındandır, yoksa Yunus Melami değildir ve olamaz." Yine aynı şekilde Yunus için Hurufî de denemez. Fuat Köprülü Rıza Tevfik'in bu iddiasının yanlışlığını belirtmek için kitabında bu meseleye özel bir yer ayırmış ve bunun her şeyden önce tarihen mümkün olamayacağını, zira Hurufîliğin XIV. asırda ortaya çıktığını, Yunus'un ise XIII. asır şairi olduğunu ayrıca Yunus'un şiirlerinde buna delalet edecek hiçbir şey bulunmadığını söylemektedir.

Bütün bu yanlışlıklarına rağmen Rıza Tevfik'i yaşadığı devirde Yunus'u ilim âleminde ve edebiyat muhitlerinde ilk defa gündeme getiren iki kişiden biri olarak görmek ve bu anlamda hakkını teslim etmek gerekiyor.

Bağışla Beni

◆ Yunus Kara

Gözlerine nikap olan kâkülü,
Oynayıp bozarsam bağışla beni.
Aslı'nın eliyim, Kerem'in külü,
Savrulup tozarsam bağışla beni.

Tezgâha çıkarıp ah u zarımı,
Perişan eyledin son pazarımı,
Bir kuş kanadıyla aşk mezarımı,
Gönlüne kazarsam bağışla beni.

Zaten dumanlıdır sevenin başı,
Aşığı bıktırır bu naz telaşı,
Çatlarsa nihayet sabrımın taşı,
Darılıp kızarsam bağışla beni.

Feth eyleyip gönlündeki engini,
Bayrak yapsam burçlarıma sevgini,
Ana kucağında bir çocuk gibi,
Şımarıp azarsam bağışla beni.

Kırdığın hayaller aştı da bini,
Atmadım yine de Behzat resmini,
Bir sır gibi sakladığım ismini,
Gün gelir yazarsam bağışla beni.